

בדין העוסק במצוה פטור מן המצוה ובגדר מצות ת"ת בתשעה באב

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף כה עמוד א

משנה. שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה. חולין ומשמשיהן פטורין מן הסוכה. אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה. גמרא. מנא הני מילי? דתנו רבנן: בשבתך בביתך - פרט לעוסק במצוה, ובלכתך בדרך - פרט לחתן. מכאן אמרו: הכונס את הבתולה - פטור, ואת האלמנה - חייב. מאי משמע? - אמר רב הונא: כדרך, מה דרך רשות - אף כל רשות, לאפוקי האי דבמצוה עסוק. - מי לא עסקינן דקאזיל לדבר מצוה, וקא אמר רחמנא ליקרי! - אם כן לימא קרא בשבת ובלכתך, מאי בשבתך ובלכתך - בלכת דידך הוא דמחייבת, הא בלכת דמצוה - פטירת. - אי הכי, אפילו כונס את האלמנה נמי! - כונס את הבתולה - טריד, כונס אלמנה - לא טריד. - וכל היכא דטריד הכי נמי דפטור? וכי תימא הכי נמי - והאמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה, חוץ מן התפילין, שהרי נאמר בהן פאר! - הכא טריד טירדא דמצוה, התם - טריד טירדא דרשות.

רש"י מסכת סוכה דף כה עמוד א ד"ה ובלכתך בדרך

ובלכתך בדרך פרט לחתן - ואף על גב דהוא נמי במצוה טריד - איצטריכי להו תרי קראי, דאי הוה כתיב חד, כיון דחתן לאו בהדיא כתיב בקרא - הוה אמינא לא פטר הכתוב אלא טורח ועושה מלאכת מצוה בידים, או מהלך למצוה, אבל חתן שהוא יושב ובטל ואינו עוסק, אלא טריד במחשבת בעילה - לא פטר הכתוב, הלכך מקרא יתירא אשמעינן דפטור מקריאת שמע, דטריד במחשבת בעילה.

תוספות מסכת סוכה דף כה עמוד א ד"ה שלוחי מצוה

שלוחי מצוה - הולכי בדבר מצוה כגון ללמוד תורה או להקביל פני רבו ולפדות שבוין פטורין מן הסוכה ואפילו בשעת חנייתן כן פי' בקונטרס וכן משמע בגמרא דקאמר הולכי לדבר מצוה פטורין מן הסוכה בין ביום ובין בלילה ומשמע אף על פי שאין הולכין אלא ביום דאי דאזלי ביממא ובלילה אפי' לדבר הרשות נמי פטירי כדקתני בברייתא ועוד עובדא דרב חסדא ורבה בר רב הונא דגנו ארקתא דסורא ותימא אם יכולין לקיים שניהם אמאי פטורין דאטו אדם שיש לו ציצית בבגדו ותפילין בראשו מי מיפטר בכך משאר מצות ובפ' אין בין המודר (נדרים ד' לג): גבי המודר הנאה דמחזיר לו אבידתו אף על פי דמהני ליה פרוטה דרב יוסף משום דלא שכיחא ואי כל זמן שאבידה בביתו מיפטר מלמיתב ריפתא לעני אם כן שכיחא היא אלא ודאי לא מפטר אלא בשעה שהוא עוסק בה כגון טלית של אבידה ושוטחה לצורכה או בהמה שנותן לה מזונות דלא שכיחא שבאותה שעה יבא עני לשאול ממנו וצריך לומר דהכא נמי איירי בכי האי גוונא דאי מיטרדי בקיום מצות סוכה הוה מבטלי ממצות.

רא"ש מסכת סוכה פרק ב סימן ו

מתני' שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה פרש"י הולכין בדרך מצוה פטורין בין ביום ובין בלילה ומשמע אף על פי שאין הולכין אלא ביום דאי אזלי ביממא ובליליא אפילו לדבר

הרשות פטירי כדקתני בברייתא (לקמן דף כו א) וכן מוכח נמי בעובדא דרב חסדא ורבה בר רב הונא דגנו ארקתא דנהרא ותימא אם יכולין לקיים את שניהם אמאי פטורין אטו אדם שיש לו ציצית בבגדו ותפילין בראשו מי מיפטר בכך משאר מצות ובפרק המודר הנאה (דף לג ב) אומרים דהמודר הנאה מחבירו מחזיר לו אבידתו אף על גב דמהני לו פרוטה דרב יוסף משום דפרוטה דרב יוסף לא שכיחא ואי כל זמן שהאבידה בביתו מיפטר מליתן פת לעני אם כן שכיחא היא אלא ודאי לא מיפטר אלא בשעה שהוא עסוק כגון טלית של אבידה ושוטחה לצורכה או בהמה בשעה שנותן לה מזונות דלא שכיחא שבאותה שעה יבא עני לשאול פת וצריך לומר דהכא נמי איירי בכה"ג שאם יש לו לחזור אחר סוכתו לצורך הלילה יבטל ממצותו ביום:

רש"י מסכת סוכה דף כו עמוד א ד"ה הולכים לדבר

הולכים לדבר מצוה פטורין ביום ובלילה - אף על פי שאין הולכין אלא ביום, ומשום דטרידים ודואגים במחשבת המצוה ובתיקוניה - פטורין מן המצוה.

רש"י מסכת סוכה דף כה עמוד א ד"ה חתן טריד

חתן טריד טירדא דמצוה - ואשמעינן קרא דלא מחייב להסיר דעתו ממחשבת מצוה ראשונה בשביל זו הבאה עליו, אלא יעסוק בראשונה ויתן לבו להיות בקי בדבר.

קרוב נתנאל מסכת סוכה פרק ב סימן ו אות ע

שאם יש לו לחזור אחר סוכתו לצורך הלילה יבטל מצותו ביום. כגון שהסוכה מופלגת מן הדרך אשר הוא הולך שמה לדבר מצוה או באופן שאם ילין חוץ לסוכה וישן ינוח יותר ויוכל לעסוק למחר טפי במצותו חשיב הכל עוסק במצוה ופטור אף בלילה:

כסף משנה הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ו הלכה ד

שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה. (סוכה כ"ה) פירש"י אפילו בשעת חנייתן אבל התוס' כתבו דלא מפטרו אלא היכא שאם יקיימו מצות סוכה יבטלו ממצותן:

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף י עמוד ב

רב חסדא ורבה בר רב הונא איקלעו לבי ריש גלותא, אגנינהו רב נחמן בסוכה שנוייה מופלגין ממנה ארבעה טפחים, אשתיקו ולא אמרו ליה ולא מידי. אמר להו: הדור בהו רבנן משמעתייהו? - אמרו ליה: אן שלוחי מצוה אן ופטורין מן הסוכה.

תוספות מסכת סוכה דף י עמוד ב ד"ה שלוחי מצוה

שלוחי מצוה אן - וכגון שהיו מתבטלים מן המצות אם היו מחזרין אחר סוכה אחרת.

רא"ש מסכת סוכה פרק ב סימן י

ת"ר הולכי דרכים ביום פטורין מן הסוכה ביום וחייבין בלילה הולכי דרכים בלילה פטורין מן הסוכה בלילה וחייבין ביום

הולכי דרכים ביום ובלילה פטורים מן הסוכה ביום ובלילה הולכים לדבר מצוה פטורין בין ביום ובין בלילה כי הא דרב חסדא ורבה בר רב הונא כי הוו עיילי בשבתא דריגלא בי ריש גלותא הוו גנו בארקתא דנהרא אמרי שלוחי מצוה און ופטורין:

הגהות אשרי מסכת סוכה פרק ב סימן י הגהה א

נראה לראבי"ה משום דכשנחים וישנים בלילה להנאת יכולים למחר לעסוק טפי והוי הכל בכלל עוסקי מצוה:

ר"ן (על הרי"ף) מסכת סוכה דף יא עמוד א

העלו בתוספות דלא פטירי אלא היכא שאם יקיימו מצות סוכה יבטלו ממצותיהן ואמרינן בגמרא [דף כו א] דרב חסדא ורבה בר רב הונא כי הוו עיילי לשבתא דריגלא לבי ריש גלותא הוו גנו ארקתא דסורא ואמרי און שלוחי מצוה און ופטורין בכה"ג נמי הוא דאי מטרדו בקיום מצות סוכה הוו מפגרי ממצותן. ולא נ"ל כן דפשטא דמילתא לא משמע כן וה"נ אמרינן בגמרא [דף י ב] דרב חסדא ורב הונא איקלעו לבי ריש גלותא ואגנינהו רב נחמן בסוכה שמופליגין נוייה ממנה ד' ואמרי ליה און שלוחי מצוה און ופטורין ופרש"י ז"ל להקביל פניו של ראש גולה דחייב אדם להקביל פנו רבו ברגל ולא אהדרו ליה דסוכה כשרה לדעתיהו כלל דהא אמר להו רב נחמן הדרינו בכו משמעתיכו ולא משמע דלהוי מפגרים מראיית רבן ברגל אי הוו מהדרי למגנא בסוכה כשרה ועוד מדאמרינן [ברכות טז א] חתן פטור מקריאת שמע עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה ואם איתא דביכול לקיים את שתייהם מיחייב נימא דאיבעי ליה ליתובי דעתיה כדאמר [כאן דף כה ב] גבי אבל וליקיים תרוייהו ולא מצית אמרת דלא מצי ליתובי דעתיה דהא תנן חתן אם רצה לקרות לילה הראשון קורא ובפרק היה קורא [דף יד ב] נמי אמרינן החופר כוך למת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ובדאי דרכן של חופרין דבתר דמחו בה טובא מיפשי פורתא והדרי ומחו ובעידנא דמיפשי למה הוא פטור (לתת פרוטה לעני העומד אצלו) ובדאי דהחופר כוך למת כדרכו שנינו ובפרק מי שמתו [דף יח א] נמי תניא המשמר את המת אף על פי שאינו מתו פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה והא משמר ודאי אפשר לו לקיים כמה מצות ולמה אמרו פטור לפיכך נ"ל דהעוסק במצוה פטור מן המצוה אף על פי שיכול לקיים את שתייהן והיה דנדריים לא מוכחא מידי דודאי בשעה שהאבדה משומרת בתיבתו לא מפטר **דעוסק במצוה אמרינן ולא מקיים מצוה** ומי שאבדה אצלו אף על פי שהוא מקיים מצוה אינו עוסק בה אלא בשעה שמנערה לצרכה ובההיא שעתא ודאי פטור למיתב פרוטה לעני אף על פי שאפשר לקיים את שתייהן ולחזור לנערו אלא בההיא גוונא לא שכיח והיינו טעמא דמדפטר רחמנא חתן אף על גב דאפשר ליה ליתובי דעתיה ולקיים את שתייהן וכדכתיבנא ילפינן כל שהוא עוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצות אחרות אף על פי שאפשר:

ומיהו מודינא ודאי שכל שאינו צריך לטרוח כלל אלא כדרכו במצוה ראשונה יכול לצאת ידי שניהם דבכה"ג ודאי יצא ידי שתייהן ומהיות טוב אל יקרא רע ומש"ה פרכינן בגמרא [דף כה ב] עליה דרבי אבא בר זבדא אמר רב חתן ושושביניו פטורין מן הסוכה וליכלו בסוכה וליחדו בסוכה דאע"ג דהעוסק במצוה פטור מן המצוה אפ"ה אין דרך המשמחין לשמח חתן וכלה בחופה בלבד אלא אף בחדרים ובעליות ובסוכה

משמחין אותן ומש"ה פרכינן דכיון דכי ארחייהו מצוה עבדי יצאו ידי שתייהן ומיהו כל שצריך לטרוח פטור ומש"ה רבנן דהוו שלוחי מצוה הוו גנו חוץ לסוכה דכל זמן שליחותן עוסקים במצוה מיקרו ולא היו חייבים לקיים מצות סוכה:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן לח סעיף ח

כותבי תפילין ומזוזות הם ותגריהם ותגרי תגריהם וכל העוסקים במלאכת שמים, פטורים מהנחת תפילין כל היום, זולת בשעת ק"ש ותפלה. הגה: ואם היו צריכים לעשות מלאכתן בשעת ק"ש ותפלה, אז פטורין מק"ש ותפלה ותפילין. דכל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת אם צריך לטרוח אחר האחרת, אבל אם יכול לעשות שתייהן כאחת בלא טורח, יעשה שתייהן (הגהת אשרי בשם א"ז ור"ן פ' הישן).

שו"ת מהר"ח אור זרוע סימן קפג

פי' הדולכי לדבר מצוה פטורין מן הסוכה אפילו בשעת חנייתן. וכתבו התוס' וז"ל, וכן משמע בגמ' דקאמר הולכי לדבר מצוה פטורין בין ביום ובין בלילה. משמע אפ"י שאין הולכים אלא ביום דאי בדאזלי ביממא ובליליא אפילו לדבר הרשות פטורים כדקתני בברייתא. ועוד עובדא דרב חסדא ורבה בר רב הונא דגנו ארקתא דנהרא. ותימה אם יכולין לקיים שניהם אמאי פטורים דאטו אדם שיש לו ציצית בבגדו ותפילין בראשו ומזוזה בפתחו מי מפטר בכך משאר מצות? עכ"ל ושם אין זה ראייה דפשיטא בשעה שאינו עוסק במצוה כלום אלא מקיימה שבכך לא יפטר מכל המצות. ומילה תוכיח שכל ישראל יש עליהם מצות מילה. ודוד אמר עליה מזמור כשנכנס לבית המרחץ וראה עצמו ערום מכל המצות ונזכר שהיתה מצות מילה בבשרו ואמר מזמור למנצח על השמינית. אלמא שזהו קיום מצות תפילין שבראש וציצית שבבגדו ואעפ"כ חייבין בכל המצות. אבל כשהתחיל לעסוק במצוה ולא גמר עסקו. כגון שהולך ללמוד תורה או לשמוע דרשה או להקביל פני רבו. אפילו בשעת חנייתו ואפילו הגיע למקום שרוצה לילך והתחיל ללמוד כל זמן שלא גמר לימודו הוא פטור מכל המצות. וכן משמע מלשון אבא מארי רבינו זצ"ל. שכתב וז"ל והא דתניא כותבי ספרים תפילין ומזוזות ותגריהן ותגרי תגריהן וכל העוסקין במלאכת שמים לאתווי מוכרי תכלת פטורים מק"ש ותפלה ומכל מצות האמורות בתורה דברי ר' יוסי הגלילי. שהיה ר' יוסי הגלילי אומר העוסק במצוה פטור מן המצוה היינו דוקא בשעת כתיבה ובשעת מכירה וקנייה. אעפ"י שהיה יכול באותה שעה להושיט פרוטה לעני או לומר לו קח פרוטה זו פטור. אעפ"י שהיה יכול לקיים את שניהם לזה אצטריך קרא. אבל בשעה שהוא כותב תפילין ומזוזות שאינו יכול באותה שעה להתפלל או להניח מפני שמתבטל מכתובה, להא לא אצטריך קרא. דמסברא הוא פטור כיון שאינו יכול לקיים שניהם. דאמאי יניח מצוה שעוסק בה ויעסוק במצוה אחרת. וכן ר' חסדא ורבה בר רב הונא דהוו גנו ארקתא דנהרא אף על פי שהיו יכולים ללכת לסוכה. משום דהואיל שהיו הולכים לדבר מצוה ועדיין לא הגיעו לשם הוי כמוליק בהמת אבדה להשקותה דפטירי מליתן פרוטה לעני עד שישקנה. כך הם שבאו לשמוע הדרשה ולהקביל פני ריש גלותא פטורים מן הסוכה עד שישמעו הדרש' ויקבילו פני ריש גלותא אעפ"י שהיו יכולים ללכת לסוכה עכ"ל. אבל התוס' כתבו דהכא נמי דהוו גנו ארקתא דנהרא דאיירי בכה"ג דאי מטרדי בקיום מצות סוכה הוו מטרדי ממצותן עכ"ל. וכו'

וכפי זה בחורים ההולכים ללמוד תורה פטורים מכל המצות כל זמן שהם בבית רבם. כרב חסדא ורבה בר רב הונא שהיו פטורים כל זמן שלא שמעו הדרשה. ומ"מ אם ירצו לברך על הציצית ועל התפילין יכולין, מידי דהווי אנשים. שפסק ר"ת זצ"ל שהנשים יכולות לברך על כל מצות עשה שהזמן גרמא ולהכי יוכלו להוציא בתקיעת שופר את החייבים. ולא אמרינן דלא אתי הפטור אפילו מדרבנן ויוציא את החיוב דכל ישראל עריבים זה בזה. וכדאמר בר"ה דכל הברכות אעפ"י שיצא מוציא. וכפי מה שכתבתי יכול להיות דשומר אבידה יפטר מפרוטה דרב יוסף כל זמן שהאבידה בביתו. שהרי התחיל לעסוק בה להחזירה ולא גמר עסקו המוטל עליו. מידי דהוי אשבתא דריגלא שביום השבת לא היה מוטל עליהם לעשות כלום דלילך בדרך אין יכולים אעפ"כ גנו ארקתא דנהרא.

תוספות מסכת קידושין דף לא עמוד א ד"ה דלא מפקידנא

דלא מפקידנא ועבדינא - מכאן מדקדק ר"ת דנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא אף על גב דפטורות לגמרי דאפילו מדרבנן לא מיחייבי כדמוכח פרק מי שמתו (ברכות דף כ: כ) מ"מ יכולות הן לברך ואין כאן משום לא תשא את שמו לשוא (שמות כ) משום מברכות ברכה שאינה צריכה דאי לאו הכי היכי שמח רב יוסף והלא מפסיד כל הברכות כולן.

טור אורח חיים הלכות תפילין סימן לח

גרסינן במכילתא לזכרון בין עיניך מכאן אמרו המניח תפילין כקורא בתורה והקורא בתורה פטור מן התפילין וכתב רב שמואל בר חפני ליתא להך ברייתא דהא רבנן קשישי דתורתן אומנתן מניחין תפילין ומברכין עליהן ואי לאו דחובה הוא לא הוו מברכין עליהן.

תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק א הלכה ב

דלמא ר' מיישא ורבי שמואל בר רב יצחק הוון יתבין אכלין בחדא מן כנישתא עלייתא. אתא ענתא דצלזתא קם ליה רבי שמואל בר רב יצחק מיצלייא. אמר ליה ר' מיישא ולא כן אלפן רבי אם התחילו אין מפסיקין. ותני חזקיה כל מי שהוא פטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. א"ל והתניא חתן פטור. חתן אם רוצה לקרות קורא. א"ל יכיל אנא פתיר לה כרבן גמליאל דאמר איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים שעה אחת:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יז עמוד ב

משנה. מי שמתו מוטל לפניו - פטור מקריאת שמע, ומן התפלה ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה. נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן, את שלפני המטה ואת שלאחר המטה; את שלפני המטה צורך בהם - פטורין, ואת שלאחר המטה צורך בהם - חייבין, ואלו ואלו פטורים מן התפלה.

רש"י מסכת ברכות דף יז עמוד ב ד"ה משנה. מי

משנה. מי שמתו כו' פטור מלקרות קריאת שמע - לפי שהוא טרוד במחשבת קבורתו, והוא דומיא דחתן דפטור משום טירדא דמצוה.

שו"ת הרשב"א חלק ג סימן ש

וזהו שאמרו בברייתא אין מברכין עליו ופטור בחול מן הק"ש ומן התפילין ומן התפלה מפני שהוא טרוד להתעסק במצוה אחרת והעוסק במצוה פטור מן המצוה, ואף על פי שיכול

לקיים את שניהם אי אפשר שלא יתעכב מעט, אבל בשבת חייב בכל המצות שאינו יכול להתעסק במשיאו ואינו עוסק במצוה.

רא"ש מסכת ברכות פרק ג סימן ב

פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה. אמרו שפעם אחת היה ר"י ז"ל אונן ואכל בלא הבדלה. א"ל תלמידיו ונבדיל לפניך. אמר להם האמרינן בירושלמי אם ברכו אין עונה אחריהם אמן. ולמחרתו כשבא מבית הקברות אמרו לו למה אינך עושה הבדלה האמרינן טעם מבדיל והשיב להם מאחר שהייתי פטור אמש בשעת חיוב הבדלה משום שהייתי אונן גם עתה פטור אני. שכן מצינו בפרק קמא דחגיגה (דף ט א) חיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני כיון שנדחה ביום ראשון שוב אינו חייב ביום שני. וה"ר מאיר ז"ל דנורנבערג כתב בהלכות שמחות שלו מי שיש לו מת בשבת ולא נקבר עד למחר ולא הבדיל במוצאי שבת נ"ל שמותר לאכול בלא הבדלה. דאמרינן בפ' מי שמתו מי שמתו מוטל לפניו פטור מכל מצות שבתורה. ואמרינן עלה בירושלמי כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. וביום המחירת לאחר שנקבר מתו אסור לאכול עד שיבדיל דהא קי"ל בערבי פסחים (דף קו ב וקז א) טעם מבדיל. ואמרי' נמי מי שלא הבדיל במ"ש מבדיל והולך כל השבת כולה וכו'

ואפילו אם שמע מאחרים שהבדילו במ"ש אינו עולה לו כיון דבההיא שעתא לאו בר חיובא הוא וצריך למחר לחזור לברך ולהבדיל מיהו אינו מברך על הבשמים ועל המאור. **שמעתי שיש גדולים** שאומרים לאחר להבדיל ובזה נפטר האבל. ואין נראה לי כלל אלא כדפרישית. ושוב הגיד לי הר"י הלוי ז"ל **משפיר"א בשם ה"ר יקותיאל משפיר"א** שמצא גדול אחד שכ' כדברי ואת שמו לא הגיד לי ע"כ לשון ר"מ ז"ל. ונ"ל כדברי ר' יהודה דהא דאמרינן בע"פ מי שלא הבדיל במ"ש מבדיל והולך כל השבת כולה. היינו כשלא היה לו יין במ"ש או שאירעו אונס אחר שלא היה יכול להבדיל. אבל אונן דבשעה שחל עליו חיוב הבדלה היה פטור נפטר לגמרי ותו לא מיחייב. ודמיה לגמרי לההיא דחיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני:

ט"ז אורח חיים סימן קח ס"ק א

בי"ד סי' שמ"א כתב בס"ב דמי שמת לו מת בשבת במ"ש לא יתפלל ובבוקר א"צ להתפלל שתיים כדי להשלים תפלת הערב שכבר עבר זמנה ולא דמי לשכח ולא התפלל ערבית שמתפלל שחרית שתיים כיון שבליילה לא היה חייב להתפלל עכ"ל וכתב שם **בס' דרישה** וז"ל מכאן היה נראה דה"ה למתעסק בצרכי צבור וכיוצא בו בזמן התפלה שפטור מלהתפלל כמ"ש הטור סימן צ"ג ומתוך העסק עבר זמן אותה תפלה שג"כ א"צ להשלימה בזמן תפלה שלאחריה להתפלל ב' א' לתשלומין כיון שג"כ בזמן העסק היה פטור מן התפלה כמו באבילות דהכא דמה לי אונס דאבילות או עסק דמצוה ולדעתי כ"ש הוא דהא בצרכי צבור ג"כ עבד עבודת השם עכ"ל. ותמה אני אם יצא דברים אלו מפי אותו צדיק דהא כל שהוא אונס מקרי פטור מתפלה וכאן אמרינן בהדיא דאם נאנס מתפלל שתיים. ותו דכתב בת"ה סימן ה' במי שהיה טרוד אצל הפקיד מחמת חוב ולא היה יכול להפטר א"כ בהפסד ממון ובתוך כך עבר זמן התפלה דמקרי אונס אף על גב דמחמת ממון הוא ומתפלל אח"כ שתיים הרי לך בהדיא אף על גב דהיה פטור באותה שעה של תפלה מחמת טרדא

דמקרי אונס וה"ה נמי פטור מחמת טרדא דמצוה של צורכי צבור דכל עיקר טעם אותה התשובה דת"ה היא מטעם דחשיב כמו טרדא דמצוה ואם כן נסתרה דעת בעל הדרישה בזה ואין דמיון בזה לפטור דאבילות דהתם אפשר לו להתפלל דהא יושב בטל אלא שחכמים פטרוהו וע"כ אין שייך שם תשלומין דאין זה מקרי אונס אלא פטור מה שא"כ כאן דהוא אין בו פטור אלא שיש עליו אונס שלא היה יכול להתפלל שאין לו פנאי והוא כמו חולה שאין יכול להתפלל או שיכור כל זה מקרי אונס כיון שהוא עצמו בר חיובא הוא ועל זה ודאי תקנו תשלומין כנלע"ד פשוט.

נקודות הכסף סימן שמא סעיף ב

תמה על הדרישה. ולא קשה מידי, דדוקא באונס שחייב מן הדין אלא משום דאונס הוא פטור דינא הכי, אבל כשלא היה חייב מן הדין כלל, פטור אחר כך. והלכך בעסק בצרכי צבור, כיון דאינו חייב כלל מן הדין משום דהעוסק במצוה פטור מן המצוה. ובזה נדחו כל דבריו, ודו"ק:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תעה סעיף ה

אכל כזית מצה והוא נכפה, בעת שטותו, ואח"כ נתרפא חייב לאכול אחר שנתרפא, לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצות.

שער הציון סימן תעה ס"ק לט

לאפוקי שומר אבדה [או משמר המת] אף דהוא גם כן פטור אז מכל המצות [ואפילו יכול לקיים שניהם, אם צריך לטרוח אחר זה, לדעת כמה פוסקים, וכדלעיל בסימן ל"ח עיין שם], אם אכל מצה אזי יצא ידי חובתו, דהוא איש, אלא שאז לא חייבתו התורה מפני שהוא עוסק במצוה אחרת. ומכל מקום מסתפקנא אם יוכל אז לברך ברכת אכילת מצה אקב"ו וכו' כיון שהוא אז אינו מצוה על זה:

תוספות מסכת ברכות דף יז עמוד ב ד"ה ואינו מברך

ואינו מברך - פרש"י ואין זקוק לברך. ומשמע מתוך פירושו שאם רצה לברך רשאי מיהו בירושלמי קאמר אם רצה להחמיר אין שומעין לו לכך נראה לומר אינו מברך אינו רשאי לברך ומפרש בירושלמי למה וקאמר מפני כבודו של מת אי נמי מפני שאין לו מי שישא משאו ופריך והתניא פטור מנטילת לולב וקא ס"ד דמיירי ביום טוב ובו אינו טרוד לישא משאו ומשני תפטר בחול פי' בחולו של מועד.

חדושי הריטב"א מסכת סוכה דף כה עמוד א

מתניתין שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה. פי' משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה ומייתי לה בגמרא מקרא, ותימה דהא ודאי לא אמרו העוסק במצוה פטור מן המצוה אלא בשאי אפשר לקיים שתייהן, כי בעודו בסוכה או שמניח תפילין או שמתעטף בציצית או שיש מזוזה בפתחו אין לפטרו מכל המצות, ומה שאמרו בשומר אבידה שפטור מלתת פרוטה לעני היינו בשעה שמנערה ומטפל בה והיינו דאמרין ופרוטה דרב יוסף לא שכיחא כדפרישית בדוכתה, וכיון דלא מיפטר אלא בעודו עוסק במצוה זו למה לי קרא פשיטא למה יניח מצוה זו מפני מצוה אחרת, וי"ל דהא קמ"ל דאפילו בעי להניח מצוה זו לעשות מצוה אחרת גדולה הימנה אין הרשות בידו סד"א איפטורי הוא דמיפטר מינה אבל אי בעי למשבק הא ולמיעבד איך הרשות בידו, קמ"ל דכיון דפטור מן האחרת

הרי היא אצלו עכשיו כדבר של רשות ואסור להניח מצותו מפני דבר שהוא של רשות, ועוד למדנו הכתוב דאע"ג דאיכא עליה מצוה קבועה לזמן ודאי כגון קריאת שמע ושחיטת הפסח וקודם לכן באת לו מצוה אחרת שתבטלנו מן האחרת אם יתחיל בה, רשאי הוא להתחיל בזו שבאה לידו עכשיו ואם יבטל מן האחרת יבטל, ואינו חשוב פורק עצמו ממנה כשפורקה מעליו מחמת דבר מצוה, שאין חיוב המצוה עליו עד שיגיע זמנה וראשונה קודמת, כנ"ל.

ספר אור זרוע חלק ב - הלכות סוכה סימן רצט

ומשמע אף על פי שאין הולכין אלא ביום דאי בדאזיל ביממא ובלילא אפי' לדבר הרשות נמי פטירי כדקתני בברייתא. כי הא דר"ח ורבה בר רב הונא כי הוו מיקלעי בשבתא דריגל' לבי ריש גלותא הוו קא גנו ארקתא דנהרא אמרי שלוחי מצוה און ופטירין וה"נ מסתברא דת"ר בלכתך בדרך פרט לשלוחי מצוה ואי אינו יכול לקיים את שניהם אמאי אצטריך קרא למיפטריה דמאי טעמיה יסתלק מן המצוה שעוסק בה ויתעסק במצוה אחרת אפי' מצוה קלה לא שביק בעבור מצוה חמורה שאין אדם יודע מתן שכרן של מצות ותו דאל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא ודאי אף על פי שיכול לקיים את שניהם פטריה רחמנא וגזירת מלך היא ודווקא שעוסק במצוה בידיו כגון משקה אבידה או מאכיל דמיפטר בההיא שעתא למיתב פרוטה לעני אבל בשעה שאינו מאכילה ואינו משקה אותה חייב ליתן לו פרוטה אף על פי שהאבידה היא בביתו משתמרת וכן הא דתניא רחב"ע אומר כותבי ספרים תפילין ומזוזות ותגריהן ותגרי תגריהן וכל העוסקים במלאכת שמים לאתויי מוכרי תכלת פטורי' מק"ש ומן התפילה ומן התפילין ומכל מצות האמור' בתורה לקיים דברי ריה"ג שהיה ריה"ג אומר העוסק במצוה פטור מן המצוה היינו דוקא בשעת כתיבה ובשעת מכירה וקניה אף על פי שהיה יכול באותה שעה להושיט פרוטה לעני או לומר לו קח פרוטה זו פטור ואף על פי שהיה יכול לקיים את שניהם לזה איצטריך קרא אבל בשעה שהוא כותב תפילין ומזוזות שאינו יכול באותה שעה להתפלל או להניח [תפילין] מפני שמתבטל מכתובה להא לא אצטריך קרא דמסברא הוא פטור כיון שאינו יכול לקיים את שניהם דאמאי יניח מצוה שעוסק בה ויתעסק במצוה אחרת וכן רב חסדא ורבה בר רב הונא דהוו גנו ארקתא דנהרא אף על פי שהיו יכולין ללכת לסוכה משום דהואיל שהיו הולכים לדבר מצוה ועדיין לא הגיעו לשם הוה כמוליק אבידת בהמה להשקותה שפטור מליתן פרוטה לעני עד שישקנה כך הם שבאו לשמוע הדרשה ולהקביל פני ריש גלותא פטורין מן הסוכה עד שישמעו את הדרשה ויקבלו פני ריש גלותא ואף על פי שהיו יכולין ללכת לסוכה וכן בשעה שהוא מתעטף בציצית או לובש תפילין פטור מכל המצות אבל אחר שנתעטף ולבש תפילין חייב כי אין זה קרוי עוסק במצוה ותו דגבי ציצית אין שייך לומר עוסק במצוה דאי בעי לא מיכסי כלל דלאיכסויי לא חייביה רחמנא.

רמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ו הלכה ד

שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה בין ביום בין בלילה, הולכי דרכים ביום פטורים מן הסוכה ביום וחייבין בלילה, הולכי דרכים בלילה פטורים מן הסוכה בלילה וחייבים ביום וכו'

מגיד משנה הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ו הלכה ד

הר"ן מסכת נדרים דף ח עמוד א

הא קמ"ל דכיון דאי בעי פטר נפשיה וכו' - מסתברא לי דלא דווקא דבהכי מיפטר שהרי חייב כל אדם ללמוד תמיד יום ולילה כפי כחו ואמרין בפ"ק דקדושין (דף ל) ת"ר ושננתם שיהו דברי תורה מחודדין בפ"ך שאם ישאלך אדם דבר שלא תגמגם ותאמר לו וכו', וק"ש שחרית וערבית לא סגי להכי אלא מכאן נראה לי ראייה למה שכתבתי בפרק שבועות שתיים בתרא דכל מידי דאתא מדרשא אף על פי שהוא מן התורה כיון דליתיה מפורש בקרא בהדיא שבועה חלה עליו והכא הכי קאמרין כיון דאי בעי פטר נפשיה ממאי דכתיב בקרא בהדיא דהיינו בשכבך ובקומך בקרית שמע שחרית וערבית מש"ה חלה שבועה עליה לגמרי אפילו לקרבן והיינו דקאמר נדר גדול כלומר לכל דיניו כדבר הרשות וכבר כתבתי זה שם בראיות גמורות בס"ד.

חדושי הריטב"א מסכת נדרים דף ח עמוד א

ואמר'י בגמ' על הא דרב גידל בתרייתא והלא מושבע מהר סיני מאי קמ"ל דשרי לזרוזי נפשיה היינו דרב גידל קמיייתא ומהדרין דכיון דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית חיילא שבועה עליה פי' הא דאמרין דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית ונפיק מחובת והגית בו יומם ולילה [יהושע א] היינו בדלא אפשר ליה טפי שצריך להשתדל קצת היום בפרנסתו הא לאו הכי לא מיפטר כדאיתא במנחות: ונראה עוד לפרש דלאו דוקא נקט ק"ש אלא לומר דשבועת והגית בו יומם ולילה היינו שיתעסק בתורה בכל מקום שירצה בתורה שבכתב או שבע"פ ואינו מושבע על פרק זה ועל מסכת זו הילכך בנשבע או נדר בפרק זה או במסכת זו חיולי חיילא הרי זה כמי שנשבע שיאכל פת היום ואח"כ נשבע שיאכל ככר זו היום דחיילא עליה שבועה שניה נמי דלאו עלה אשתבע בקדמייתא אלא על כל לחם שירצה ואף זו כיוצא בה וזה נראה לי נכון:

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה ח

כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה.

חדושי הריטב"א מסכת מועד קטן דף טו עמוד א

ואי קשיא לך דאמרין אבל אסור בדברי תורה ואילו התם (סוכה כ"ה א') אמרין שהוא חייב בכל המצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין, וי"ל שאין למדין מן הכללות אף על פי שנאמר בהן חוץ, והכא פשיטא ליה דאסור בדברי תורה שהן משמחי לב, עוד י"ל דכיון דקורא ק"ש שחרית וערבית בדידה סגי ליה כדאיתא בסוף מנחות (צ"ט ב) ונמצא שאינו פטור ממנה.

שולחן ערוך הרב יורה דעה הלכות ת"ת פרק ג סעיף א

וכל מי שדעתו וכח זכרונו יפה שיוכל ללמוד ולזכור כל התורה שבעל פה כולה הרי זה לא ישא אשה עד שילמוד תחלה תורה שבעל פה כולה שהן כל ההלכות בטעמיהן בדרך קצרה שהן פירוש כל התרי"ג מצות בתנאיהן ודקדוקיהן ודקדוקי סופרים ואח"כ ישא אשה ויעסוק אח"כ כפי הפנאי שלו בעיון ופלפול כל ימיו כפי כחו שאם ישא אשה תחלה יהיו רחיים

ברייתא כלשונה שם (דף כ"ו) וסוף הברייתא הולכי לדבר מצוה פטורין בין ביום ובין בלילה. ויש מי שכתב והוא שיהיה בענין שאם ישבו בסוכה יתבטל קצת מאותה מצוה, ואין נראה כן מדברי הגאונים ולא מדברי רבינו שסתם וכתב למעלה שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה אלמא בכל גונא פטורין כל זמן שעוסקין במצוה שהעוסק במצוה פטור מן המצוה:

רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק יג הלכה י

הכריז או הודיע ולא באו הבעלים תהיה המציאה מונחת אצלו עד שיבא אליהו, וכל זמן שהאבדה אצלו אם נגנבה או אבדה חייב באחריותה ואם נאנסה פטור ששומר אבדה כשומר שכר הוא מפני שהוא עוסק במצוה ונפטר מכמה מצות עשה כל זמן שהוא עוסק בשמירתה.

רמב"ם הלכות ממרים פרק ו הלכה ג

אמר לו אביו השקני מים ויש בידו לעשות מצוה אם אפשר למצוה שתעשה על ידי אחרים תעשה ויתעסק בכבוד אביו שאין מבטלין מצוה מפני מצוה, ואם אין שם אחרים לעשותה יתעסק במצוה ויניח כבוד אביו שהוא אביו חייבים בדבר מצוה, ותלמוד תורה גדול מכבוד אב ואם.

רמב"ם הלכות אישות פרק טו הלכה ב - ג

האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה, ומאימתי האיש נתחייב במצוה זו מבן שבע עשרה, וכיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצות עשה, ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויבטל מן התורה הרי זה מותר להתאחר, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכל שכן בתלמוד תורה.

מי שחשקה נפשו בתורה תמיד ושגה בה כבן עזאי ונדבק בה כל ימיו ולא נשא אשה אין בידו עון והוא שלא יהיה יצרו מתגבר עליו, אבל אם היה יצרו מתגבר עליו חייב לישא אשה ואפילו היו לו בנים שמא יבוא לידי הרהור.

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה ד

היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתלמודו.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כבוד אב ואם סימן רמ סעיף יב

אמר לו אביו: השקני מים, ויש לפניו לעשות מצוה עוברת כגון קבורת מת או לוויה, אם אפשר למצוה שתעשה ע"י אחרים, יעסוק בכבוד אביו. ואם התחיל במצוה תחלה, יגמור, דהעוסק במצוה פטור מן המצוה (ב"י בשם הר"ן). ואם אין שם אחרים לעשות, יעסוק במצוה ויניח כבוד אביו. (מיהו אם אין זמן המצוה עוברת, יעסוק בכבוד אביו ואח"כ יעשה המצוה) (רבינו ירוחם נתיב א' בשם רא"ש).

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף ח עמוד א

ואמר רב גידל אמר רב: האומר אשכים ואשנה פרק זה, אשנה מסכתא זו - נדר גדול נדר לאלהי ישראל. והלא מושבע ועומד הוא, ואין שבועה חלה על שבועה! מאי קמ"ל? דאפי' זרוזי בעלמא, היינו דרב גידל קמיייתא! הא קמ"ל, כיון דאי בעי פטר נפשיה בקרית שמע שחרית וערבית, משום הכי חייל שבועה עליה.

אבל מן הדין יוצא ידי חובתו בקביעות עתים לתלמוד תורה לקיים מה שכתוב והגית בו יומם ולילה בקביעות עתים ביום ובלילה בכדי ללמוד ולזכור היטב לימוד המביא לידי מעשה בלבד שהוא חובה על הכל דהיינו השולחן ערוך מהלכות הצריכות לכל אדם לידע אותן בלי שאלת חכם ולימוד בהגדות ומדרשים או ספרי מוסר שנבנו על מדרשי חכמים שדבריהם תורה וקבלה ולא שכל אנושי כמו שנתבאר למעלה.

ושאר כל היום יעסוק במשא ומתן כדי שיוכל להחזיק ידי תלמידי חכמים שהם לומדי התורה יום ולילה עד שיודעים הלכותיה בטעמיהן על בוריין ויהא נחשב לו כאלו למד כן ממש בעצמו ותורתם נקראת על שמו כמו שפירשו חכמים בפסוק שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך וגם יוכל למלאות מחסורי בניו ובנותיו בהרחבה קצת כדי שיוכלו בניו לעסוק בתורה כראוי ולהדריך בנותיו בדרך ישרה כמו שיתבאר בהלכות צדקה.

ואם אירע לפעמים גודל טרדה במשא ומתן עד שלא יוכל ללמוד כל העת הקבוע לו ביום וכן בלילה יוכל לצאת ידי חובת מצות והגית בו יומם ולילה אפילו בלימוד מועט כמו פרק אחד ביום וכן פרק אחד בלילה ובשעת הדחק שהטירדה גדולה יותר מדאי ואין לו פנאי אפילו פרק אחד יוכל לצאת ידי חובתו בקריאת שמע שחרית וערבית לקיים מצות והגית בו יומם ולילה ביום ההוא שהוא שעת הדחק ואי אפשר בענין אחר.

בצוארו טרדת פרנסת אשתו ובניו ולא יוכל לעסוק בתורה כראוי כל כך ללמוד ולזכור כל ההלכות בטעמיהן שהן פירוש התרי"ג מצות ועיקר התורה שבעל פה ולכן נדחית מפני לימוד זה מצוה רבה של פריה ורביה אף שהיא גדולה מכל המצות והוא שאין יצרו מתגבר עליו ויוכל ללמוד בלא הרהורי עבירה רק שרוצה לישא כדי לקיים מצות פריה ורביה והרי הוא פטור ממנה כי היא נדחית מפני מצות תלמוד תורה השקולה כנגד כל המצות.

ולא אמרו שמבטלין ומפסיקין מתלמוד תורה כדי לקיים מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים כמו שיתבאר אלא להפסיק לפי שעה זמן מה שאין בו אלא ביטול מצות העסק ולימוד התורה תמיד אבל לא ביטול מצות ידיעת התורה באר היטב בפירושה שהן ההלכות כולן בטעמיהן בדרך קצרה.

שולחן ערוך הרב יורה דעה הלכות ת"ת פרק ג סעיף ד

וכל זה בתלמיד חכם שלמד או שדעתו יפה ומצליח בתלמודו ויוכל להיות תלמיד חכם ללמוד כל התורה שבעל פה מהתלמוד והפוסקים כמו הרא"ש וב"י.

אבל מי שלא הגיע למדה זו שיוכל ללמוד טעמי ההלכות ומקורן ואפילו בלימוד המביא לידי מעשה לבדו רק הלכות פסוקות לבדן אף אם יעשה תורתו קבע מחמת קוצר דעתו ונקרא בור וכמו שאמרו על פסוק אדם אחד מאלף מצאתי אלף נכנסים למקרא יוצאים מהם מאה מאה נכנסים למשנה כו' אינו חייב לחיות ח"י צער ולעשות מלאכתו עראי כדי להרבות בלימוד שאינו מבין על בוריו שהוא לימוד ההלכות בלי טעמים כמו שנתבאר למעלה וגם עתיד לשכחו אלא אם כן עושה במדת חסידות ואהבת התורה.